

Akkadština I

7. října 2011

blok II

Jana Mynářová

jana.mynarova@ff.cuni.cz

了血少甚及采少少了志

量血率巨命真开命珍

甚及血少少巨血不了血少

翁少了血采巨下采少少

不了血少下血不身亦甚珍

Klínové písmo

Typy grafémů:

- celé slovo
- sekvence hlásek (V: vokál, KV: konsonant – vokál, VK: vokál – konsonant, KVK: konsonant – vokál – konsonant)
- celé slovo i sekvence hlásek (např. IGI = *īnum* „oko“ nebo KV /šil/)

Celé slovo = **logogram** ... v případě, že identifikují sémantickou kategorii následujícího či předchozího slova – pak označovány jako **determinativy**

AN ... bůh (před)

GIŠ ... dřevo, dřevěné předměty, názvy stromů apod. (před)

KI ... místní jména (za)

Části slov = slabičné znaky, tj. **syllabogramy** (nemusí se jednat o slabiku!)
např. *ši-in-nu-um* = slabiky /šin/ a /num/

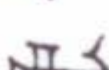
Mohou sloužit jako **fonetické komplementy** ... jednoznačná interpretace předcházejícího grafému

např. *ša AN-e u KI-tim* ... *ša šamê u eršetim* „nebes a země“

Logogramy se mohly skládat z více grafémů:

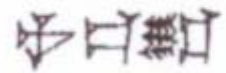

	É.GAL	= <i>ekallum</i> „palác“
	TUR.UŠ	= <i>aplum</i> „dědic“
	NÍG.GA	= <i>makkūrum</i> „majetek“
	MAŠ.EN.GAG	= <i>muškēnum</i> „muškén“

Logogramy mohly mít několik čtení, např.

	grafém AN : <i>ilum</i> „bůh“, <i>anum</i> „(bůh) An“, <i>šamû</i> „nebe“
	grafém UD : <i>ūmum</i> „den“, <i>šamšum</i> „slunce“, <i>šamaš</i> „(bůh) Šamaš“
	grafém KUR : <i>mātum</i> „země“, <i>šadûm</i> „hora“
	grafém MU : <i>šattum</i> „rok“, <i>šumum</i> „jméno“

2.5.1 Důležité logogramy

GRAFÉM	STAROBAB. ČTENÍ	VÝZNAM	
	KI	<i>eršetum</i>	země, půda
	IGI	<i>inum</i>	oko
	BI	<i>šikarum</i>	pivo
	GIŠ	<i>išum</i>	dřevo, strom
	GAL	<i>rabûm</i>	velký
	ŠE	<i>še'um</i>	obilí
	LU	<i>immerum</i>	ovce
	ENGAR	<i>ikkarum</i>	rolník
	LÚ	<i>awīlum</i>	člověk
	NUMUN	<i>zērum</i>	sémě, potomstvo

	AMA	<i>ummum</i>	matka
	URU	<i>ālum</i>	město
	GÌR	<i>šēpum</i>	noha
	ITI	<i>warhum</i>	(kalendářní) měsíc
	DUMU	<i>mārum</i>	dítě, syn
	GIŠ:KIRI ₆	<i>kirûm</i>	zahrada
	NU.GIŠ:KIRI ₆	<i>nukaribbum</i>	zahradník
	É.GAL	<i>ekallum</i>	palác
	IBILA	<i>aplum</i>	dědic, syn
	NÍG.GA	<i>makkūrum</i>	majetek

2.5.2 Důležité determinativy

GRAFÉM	STAROBAB. ČTENÍ	VÝZNAM
	DINGIR zkratka D	<i>ilum</i> bůh
	LÚ	<i>awlum</i> člověk
	GIŠ	<i>išum</i> strom, dřevo
	KUR	<i>mātum</i> země
	DIŠ	označení mužských osob
	MUNUS (SAL, MÍ)	označení ženských osob
	NA ₄	<i>abnum</i> kámen
	ÍD	<i>nārum</i> řeka
	URU	<i>ālum</i> město
	KI	<i>ašrum</i> místo (klade se za místní jména)

PRÁCE S TEXTEM

- překresba = **autografie**

- přepis = **transliterace**
- ... jednotlivé grafémy spojovány pomlčkou
 - ... kurzivou
 - ... sumerogramy velkými písmeny
 - ... v logogramech spojováno tečkou
 - ... determinativy buď v horním indexu nebo od slova odděleny dvojtečkou
 - ... fonetické komplementy buď v horním indexu nebo za pomlčkou
 - ... doplněný poškozený text v hranaté závorce
 - ... návrh na doplnění opomenutého grafému ve špičaté závorce
 - ... přebytečné grafémy ve dvojité špičaté závorce

Příklady:

DINGIR:*Marduk*, A.ŠÀ-*am*, D:UTU, *er-[še-f]im*, *id-da<<-da->>ak*

POLYFONIE GRAFÉMŮ

Většina grafémů ... v závislosti na kontextu mohla být interpretována několika způsoby

Např. UD 1. logogram *ūmum* „den“
 2. sekvence *ud, ut, uṭ, tam, pir*

HOMOFONIE

Stejnou sekvenci hlásek bylo obvykle možno zapsat několika způsoby ...
... k jejich odlišení: jednotný systém označování grafémů (Thureau-Dangin 1926) ... ur1, ur2 (dolní index)

... index 1 se v transliteraci neoznačuje, index 2 = *pá*, index 3 = *pà*
... v novějších publikacích i číselné indexy (2-.....)

TRANSKRIPCE

... přepis slova podle jeho předpokládaného znění, bez oddělování grafémů

Např. *abum* (*a-bu-um*), *awīlum* (LÚ)

SEZNAMY GRAFÉMŮ

Novodobé seznamy grafémů (nejvýznamnější):

R. Labat ... MÉA ... Manuel d'épigraphie accadienne

R. Borger ... ABZ ... Assyrisch-babylonische Zeichenliste

Grafémy řazený podle posloupnosti jednotlivých vrypů: **V – Š – U – K**
vodorovný – šikmý – úhlový – kolmý

Výuka ve starověku: ve starobabylónských písařských školách ... slabikáře obsahující seznamy grafémů seřazených podle kvality vokálu ... pořadí vokálů bylo neměnné ... *u, a, i* ... např. *tu – ta – ti*

FONOLOGIE

POZOR akkadština je už několik tisíc let mrtvý jazyk + neexistuje žádná kontinuální tradice uchováající znalost výslovnosti ... charakteristiku hlásek pouze **rekonstruueme na základě analýzy písemného systému a srovnání s repertoárem hlásek v různých vývojových fázích jiných semitských jazyků** (zejm. arabštiny a hebrejštiny)

VOKÁLY

Ve starobabylónštině se předpokládá existence osmi vokálů:

a, ā, e, ē, i, ī, u, ū

- délka je významotvorná = jejich jednoznačné rozlišování klínové písmo neumožňuje – etymologie
- a) primárně dlouhé vokály: ā [makron]
b) výsledek kontrakce dvou vokálů: â [stříška]
- rekonstrukce vokálů o, ō – na základě distribuce tří grafémů pro vokál /u/ + srovnání s dalšími semitskými jazyky ... není všeobecně přijímáno

KONSONANTY

Ve starobabylónštině je doloženo 20 konsonantních fonémů:

b, p, d, t, ṭ, z, s, ṣ, š, g, k, q, ḥ, ' (alif), n, m, l, r, w, j

- emfatické konsonanty: *ṭ, ṣ* ... jen na základě písma není možné vždy jednoznačně odlišit znělé, neznělé a emfatické ... shodné grafémy
- polohlásky: */w/, /j/* ... mohou se realizovat jako vokály či konsonanty

MORFONOLOGICKÉ ZMĚNY

VOKÁLY

- **Elise**

ve dvou po sobě následujících otevřených slabikách (ne na konci slova):
iktašdū < **iktašadū*; *wašbat* < **wašibat*; *iktašdam* < **iktašadam* ...

- **Epenthese**

u nominálních kmenů, které končí na dva konsonanty, se vkládá

a) **vokál /i/** ... při vytváření st. constructu od nominálních kmenů končících na reduplikovaný konsonant, případně od víceslabičných nominálních kmenů, které končí na dva různé konsonanty

libb-i „srdce“, *tukult-i* „důvěra“

b) **vokál /a/** ... při napojování sufigovaných pronomi

ṭupp-a-šu „jeho tabulka“

c) **vokál, který je shodný s vokálem kmene**, při vytváření st. c. od jednoslabičných kmenů, které končí na dva různé konsonanty

od kmene **šipr-* je st.c. *šipir* „práce, dílo“

MORFONOLOGICKÉ ZMĚNY

VOKÁLY

- Kontrakce

v kontaktní pozici dvou vokálů = zpravidla vznik kontrahovaného vokálu, který byl patrně dlouhý
rabi-um > *rabûm* „velký“ *anni-um* > *annûm* „tento“ (nom. sg.)

doloženy i nekontrahované tvary – např. z počátku starobab. období, příp. v královských nápisech („archaizace“)

- Krásis

nepříliš časté – doloženo sandhiové psaní naznačující splynutí dvou po sobě jdoucích slov v jeden fonetický celek
šalšûmi < *šalšu ûmi* „třetího dne“ *libbâlim* < *libbi âlim* „střed města“

MORFONOLOGICKÉ ZMĚNY

KONSONANTY

- **Elise**

- v pozdním starobab. období mizí hláska /w/ na začátku slov
warḥum > *arḥum* „měsíc“ *wašib* > *ašib* „sedí“

- na konci slov mizí konsonant /m/, který tvoří tzv. **mimaci**
ḥurāṣum > *ḥurāṣu* „zlato“

konsonant zůstává zachován na konci slova vždy, byl-li součástí kořene
st.c. od *šulumum* „zdraví“ (*√šlm) = vždy *šulum*

- v imperativu, infinitivu a stativu IV/3 kmenů odpadlo počáteční /n/
inf. **nitaplusum* > *itaplusum*

elisi hlásky /n/ na začátku slova lze pozorovat také u sloves primae n-
imper. 2. sg. masc. **nidin* > *idin*

MORFONOLOGICKÉ ZMĚNY

KONSONANTY

● Asimilace / Asimilace artikulační

- asimilace především u nasály /n/, labiál /b/, /p/, /m/ a dentál /d/, /t/, /ṭ/, které se připodobňovaly k následujícímu (méně často k předcházejícímu) konsonantu; k asimilaci docházelo převážně ve slovesných tvarech nebo na hranici slovesného tvaru a partikule *-ma*

/n/ ... asimilace k následujícímu konsonantu

/n/ + /d/ > *dd* **indin* > *iddin* „dal/a“

/n/ + /p/ > *pp* **inparis* > *ipparis* „byl/a oddělen/a“

/n/ + /t/ > *tt* **intapras* > *ittapras* „byl/a oddělen/a“

/t/ asimilace k předcházejícímu konsonantu

/d/ + /t/ > *dd* **idtūk* > *iddūk* „zabil/a“

/ṭ/ + /t/ > *ṭt* **aṭṭardam* > *aṭṭardam* „poslal/a jsem“

/s/ + /t/ > *ss* **astanqakku* > *assanqakku* „dorazil/a jsem k tobě“

/ʃ/ + /t/ > *ʃʃ* **aṣṣabat* > *aṣṣabat* „uchopil/a jsem“

/z/ + /t/ > *zz* **iztakar* > *izzakar* „řekl/a“

/t/ asimilace k následujícímu konsonantu

/t/ + /s/ > ss **ħitsas* > *ħissas* „přemýšlej!“

/t/ + /ʃ/ > ʃʃ **kitʃurum* > *kiʃʃurum* „(navzájem) spojit“

/t/ + /š/ > šš **pitšaš* > *piššaš* „pomaž se!“

/m/, /n/ ... před proniminálními sufixy se asimilovalo k následujícímu konsonantu

/m/ + /š/ > šš **ašrum-šu* > *ašruš-šu* „na jeho místo“

/m/ + /k/ > kk **ašpur-am-kum* > *ašpurak-kum* „poslal/a jsem ti tam“

/n/ + /k/ > kk **uzun-kunu* > *uzuk-kunu* „vaše ucho“

/n/ + /š/ > šš *idin-šunūšim* > *idiš-šunūšim* „dej jim!“

... ale existují i neasimilované tvary *idin-šunūšim*

/b/ ... někdy se asimilovalo k následujícímu /m/

/b/ + /m/ > mm *wašib-ma* > *wašim-ma* „on bydlí a ...“

... ale existují i neasimilované tvary *wašib-ma*

/p/ ... někdy se asimilovalo k následujícímu /m/

/p/ + /m/ > mm *aqīp-ma* > *aqīm-ma* „svěřil/a jsem a ...“

Při vytváření nominálních tvarů dochází k asimilaci hlásek /n/ a /d/

/n/ ... se asimilovalo k následujícímu /t/

/n/ + /t/ > tt **kintum* > *kittum* „spravedlnost“ (pl. *kinātum*)

/d/ ... se asimilovalo k následujícímu /t/, někdy i k následujícímu /š/

/d/ + /t/ > tt **wilidtum* > *wilittum* „porod“

/d/ + /š/ > šš **edšum* > *eššum* „nový“ (pl. *edištum*)

U kmenů končících na dentály a sykavky (*d, t, ṭ, z, s, š, š*) dochází k jejich asimilaci v případě, že jsou následovány sufigovanými pronominy, která začínají hláskou /š/

/t/ + /š/ > ss **māt-šu* > *mās-su* „jeho země“

/ṭ/ + /š/ > ss **balāt-šu* > *balās-su* „jeho život“

/z/ + /š/ > ss **iḥḥaz-šu* > *iḥḥas-su* „vezme si ho“

/š/ + /š/ > ss *īpuš-šu* > *īpus-su* „učinil/a ho“ (ale doloženo i *īpuš-šu*)

● Asimilace / Asimilace znělostní

- sekvence /gt/ se asimiluje na sekvenci /gd/:

**igtamrū* > *igdamrū* „ukončili“

**igtamlanni* > *igdamlanni* „slitoval/a se nade mnou“

● Metathese

- k metathesi dochází mezi konsonantem /t/ a dentálami nebo sykavkami:

**ṣitbutum* > *tiṣbutum* „vzájemné uchopení“

**zitkar* > *tizkar* „mluv!“

● Další hláskové změny

Hlásková /w/ je uprostřed slova nahrazena artikulačně blízkou hláskou /m/

awīlum „člověk“ *amīlum*

awātum „slovo, záležitost“ *amātum*

SLABIKA, PŘÍZVUK, KOŘEN, KMEN

SLABIKA

- ve starobabylónštině **pouze krátké a dlouhé slabiky V, VK, KV a KVK**
#i#nip#rus „rozhodněme!“ *gal#lā#bum* „holič“ *ū#bil* „přinesl/a“
 - zápis dlouhých vokálů není v klínovém písmu konsekventně proveden (pouze ojediněle označeno zdvojením vokálu ... *bi-i-tam* = *bītam*, obvykleji ale zapisováno *bi-tam*) ... není vždy možné určit, zdali je slabika krátká nebo dlouhá
- na začátku ani na konci slov se nevyskytují skupiny konsonantů ani reduplikované konsonanty (pokud by tak mělo nastat, pak se vsouvá pomocný vokál
st.c. od *pu#luḥ#tum* „bázeň“ je *pu#luḥ#ti* a nikoliv *pu#luḥt*
 - sekvence dvou konsonantů za sebou se může objevit uprostřed slova – tyto dva konsonanty přináležejí dvěma slabikám
pil#šum „díra“
 - sekvence dvou vokálů na morfofonematických švech – např. *ra#bi#at* „je velká“ – netvořila diftong, ale byla rozdělena do dvou slabik

PŘÍZVUK

- pro vyjádření přízvuku nebyl v písmu žádný zvláštní grafický prostředek – patrně jej bylo možné označit zopakováním vokálu přízvučné slabiky.
 - elise vokálu naznačuje, že přízvuk byl pravděpodobně zpravidla položen na **třetí slabice** od konce (tj. většinou na začátku slova – v transkripci: čárka nad vokálem přízvučné slabiky ... *íktašad* „dospěl/a“)
 - na poslední dlouhé slabice v případě, že tato slabika obsahovala kontrahovaný vokál ... *maḥrûm* < **maḥrium* „první“
 - při napojování sufixů se přízvuk přesouval na slabiku, která sufixu předcházela ... *išbás-su* „uchopil/a ho“
- o postavení větného přízvuku není nic známo ... v písmu v tázacích větách mohl být patrně naznačen opakováním přízvučného vokálu poslední slabiky výrazu, který byl předmětem otázky:
naṭú ša tēpušanni ... *na-ṭù-ú ša te-pu-ša-an-ni* „(je snad) vhodné to, cos mi učinil?“

KOŘEN A KMEN

- v akkadštině/starobabylónštině (stejně jako v dalších semitských jazycích) – od jednoho kořene (√) se může odvozovat velké množství nominálních i verbálních kmenů

√škn

nominální kmeny: **maškan-* „mlat“, **šakn-* „položený“

verbální kmeny: **-škun-* (préteritní kmen), **-šakkan-* (přesentní kmen), **-štakan-* (perfektní kmen) ...